

Eğitim Sosyolojisi Teorilerinde Ailenin İzleri *Trace of the Family in Theories of Sociology of Education*

Dr. Öğr. Üyesi Cem Serkan ATLI¹

Süreç/History

Geliş/Submitted: 15/12/2025
Kabul/Accepted: 06/02/2026
Yayın/Published: 25/06/2026

İntihal/Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çıkar Çatışması / Competing Interests

Yazar(lar), çıkar çatışması olmadığını beyan eder. / The author(s) declares that have no competing interests.

Telif Hakkı/Copyright

Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY-NC 4.0\) license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Öz

Bu çalışma, eğitim ve aile kurumları arasındaki etkileşimi sosyolojik teoriler çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışmada, aile kurumunun farklı eğitimel kuramlar temelinde nasıl ele alındığı tartışılmıştır. Aile ve eğitim, toplumsal yapıyı oluşturan temel toplumsal kurumlardır ve bu kurumlar toplumsal yapıda meydana gelen değişikliklerden doğrudan etkilenmektedir. Bu nedenle toplumsal yapının oluşumunda aile ve eğitim kurumunun varlığı önemli bir rol oynamaktadır. Çalışma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde kurgulanmış kuramsal bir incelemedir. Çalışmada, eğitim sosyolojisi literatüründe aile ve eğitim kurumları arasındaki ilişkiyi ele alan işlevselci ve çatışmacı paradigmlar, karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. İncelenen kuramsal metinler, doküman analizi yöntemiyle toplumsallaşma, kültürel sermaye ve eşitsizliklerin yeniden üretimi gibi temalar etrafında çözümlenmiştir. Sonuç olarak işlevselci paradigma eğitim ve aile kurumlarını toplumun sürekliliğini sağlayan yapılar olarak değerlendirirken, çatışmacı paradigma bu kurumların toplumsal dönüşümlerin yeniden üretiminde oynadıkları role vurgu yapmaktadır. Çalışmada ayrıca eğitim kurumunun, aile ile birlikte toplumsal değerlerin ve rollerin içselleştirilmesine yönelik çeşitli işlevleri sağlamakla birlikte toplumun yeniden üretimi noktasında da önemli bir rol üstlendiği dikkat çekmektedir. Bu durum, eğitim politikalarının oluşturulurken farklı sosyo-ekonomik yapıdan gelen ailelerin dikkate alınması gerekliliğini ve bu farklılıkların azaltılmasına yönelik hareket edilmesini zorunlu kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim sosyolojisi, işlevselcilik, aile kurumu, kültürel sermaye.

Abstract

This research focuses on how education and family interact as social institutions from a sociological standpoint. In this context, it discusses how the family institution is addressed across different educational theories. Family and education are fundamental social institutions that constitute the social structure, and they are directly influenced by changes within this structure. Therefore, the presence of family and education institutions plays a significant role in the formation of social life. The study is grounded in a qualitative theoretical framework and provides a comparative examination of functionalist and conflict approaches to education and family. The theoretical texts examined are analyzed through document analysis, focusing on themes such as socialization, cultural capital, and the reproduction of inequalities. The study demonstrates that functionalist theory frames education and family as mechanisms of social stability, whereas conflict theory foregrounds their role in the reproduction of inequality and social change. The study also highlights that education, together with the family, plays a significant role in the reproduction of society by facilitating the internalization of social values and roles. This situation necessitates that educational policies take into account families from different socio-economic backgrounds and implement measures aimed at reducing these disparities.

Keywords: Sociology of education, functionalism, family institution, cultural capital.

Atf için (to cite): Atlı, C. S. (2026). Eğitim sosyolojisi teorilerinde ailenin izleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(2), 425-436. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.1842510>

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İzmir/Türkiye, cemserkan.atli@deu.edu.tr.

Giriş

Sosyolojinin en önemli sorunlarından biri, sosyoloji eğitimi almamış kişilerin sosyolojik yorum yapmasından kaynaklı, rakiplerinin çok oluşudur. Sosyolojinin toplum, aile, eğitim, din ve siyaset gibi “herkes” tarafından fikir belirtebilecek konu başlıklarını incelemesi, önemli bir sorunu da beraberinde getirmektedir. Sokakta, televizyonlarda, kahvehanelerde sürekli olarak sosyolojinin konularını içeren yorumlar farklı bireyler tarafından yapılmaktadır. Sosyologların bu kişilerden en büyük farklılığı, toplumsal olarak yorumlanan olaylara bilimsel perspektiften yaklaşmalarıdır. Bunu yaparken bilimsel yöntemin kullanılması ve teorik arka plana sahip olunması elzemdir. Sosyoloji çalışmaları nitel, nicel ve karma yöntem yoluyla gerçekleştirilmektedir. Sosyologların pozitivist, yorumcu ve eleştirel paradigmlar temelinde bilimsel çalışma yürütmeleri bu noktada onların özgün yanını göstermektedir (Neuman, 2017: s.117). Bunların yanında sosyologların sosyolojiye özgü kavramları kullanması da çok önemlidir. Toplum, sosyalizasyon, tabakalaşma, statü gibi kavramlar sosyolojiyi sosyoloji yapan önemli kavramlardır. Bu kavramlardan bir diğeri ise kurumdur. Toplumsal kurum, bir toplumda bulunan farklılıkların faaliyetlerini düzenleyen ve bu düzenlemeyi de yaptırımlar temelinde şekillendiren yapılardır (Zencirkıran, 2018, ss.6-7). Toplamların yapısı birbirinden farklılık gösterse de belli kurumların her toplumda görünürlük kazandığı dikkat çekmektedir. Siyaset, ekonomi, eğitim, aile bu kurumlardan en sık görülenleridir. İşte bu kurumlar toplumların devamlılığını sağlama noktasında önemli işlevler üstlenmektedir.

Eğitim ve aile kurumları da kendi başlarına toplumsal yapıya önemli katkılar sunmaktadır. Fakat bu iki kurum, ele alındıkları perspektif bakımından farklı şekillerde değerlendirilmektedir. Yapısalcı işlevselci perspektiften kurumlara bakıldığında, ilk olarak kurumların işlevlerinin neler olduğu ile ilgili sorular akla gelmektedir: Kurumlar hangi işlevleri yerine getirerek toplumun devamlılığına katkı sunmaktadır? Toplumsal düzenin sağlanması noktasında kurumlar ne tür işlevler üstlenmektedir? İşlevselcilerin üzerinde durduğu bu sorulara verilecek yanıt kurumların üstlenmiş olduğu açık işlevleri ortaya çıkaracaktır. Çatışmacı kurum ise eğitim ve aile arasındaki bağlantıyı uyum temelinde değerlendirmekten ziyade sosyal sınıflar arasındaki çatışmaya odaklanmaktadır.

Tüm bu açıklamalar doğrultusunda bu makalenin amacı toplumun devamlılığını sağlama noktasında önemli işlevler üstlenen eğitim ve aile kurumları arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktır. Bu doğrultuda çalışma, eğitim kurumu içerisinde aileyi içeren unsurları tespit etmeyi hedeflemektedir. Çalışma ilk olarak eğitim kurumuna odaklanacak, daha sonrasında ise eğitim kurumu ve aile kurumu arasındaki kesişen unsurlara değinecektir. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde eğitim sosyolojisindeki kuramları ele alan önemli çalışmaların olduğu görülmektedir (Birkök, 2013; İnal, 1994; Tan, 1990; Tezcan, 1993). Çalışmamızın amacı ise eğitim sosyolojisinde yer alan kuramların aile ile olan ilişkisine odaklanmaktır. Bu özellikli çalışmanın özgün yanını oluşturmaktadır.

1.Sosyolojinin Konusu Olarak Eğitim

Eğitimin ne olduğu sorusu sorulduğunda sosyologlar arasında bir fikir birliğinin olmadığı dikkat çekmektedir. Bunun en önemli nedeni eğitimin çok boyutlu oluşundan ve yazarların bu boyutlardan sadece birini ele almasından kaynaklanmaktadır. Örneğin Topses’e (2018, s.1) göre eğitim “en genel anlamda istendik yönde davranış (kişilik, görgü, karakter, bilgi, dünya görüşü vb.) geliştirme süreci”dir. Topses, eğitim kurumunun toplum içerisinde yaşayan bireylerin davranışlarını oluşturma rolüne vurgu yapmaktadır. Bu açıdan düşünüldüğünde eğitim, bireylere belirli davranış kalıplarını öğretmekle toplumun sürdürülmesine yardımcı olmaktadır. Başka bir ifadeyle eğitimle öğretilen davranış kalıpları sayesinde toplumun işleyiş biçimi bozulmayacak ve bireyler arası uyum sağlanacaktır. Bu doğrultuda Ziya Gökalp ulusal eğitimin kişilikli bireyler yetiştirme ve milli vicdanı oluşturma bağlamında katkısı olduğunu, (Altın, 2010, s.498) Amiran Kurtkan Bilgiseven de milli olan eğitimin insanlar arasında birleştiriciliği sağladığını belirtmektedir (Atasoy ve Gedik, 2021: s.10).

Giddens ve Sutton (2016, s.890) ise eğitimi “becerilerin, bilginin desteklendiği ve edinildiği ve kişisel ufukları genişleten bir toplumsal kurum” olarak tanımlamaktadır. Araştırmacılar, eğitimin bireye kazandırdığı bilgi ve becerilerin önemi ve yararları üzerinde durmaktadır. Şüphesiz bireyler eğitim ile birlikte, edindiği bilgi çerçevesinde uzmanlaşmaya sahip olmaktadır. Eğitim sayesinde kazanılan uzmanlaşma, modern toplumlarda bireylerin bütünleşmesine yardımcı olmaktadır.

Zencirkıran ise eğitime farklı bir açıdan bakarak (2008, s.189) eğitimi “bireylere iktidarın ideolojik önceliklerini, toplumda öne çıkan değer ve normları, mesleki bilgileri öğretmeyi amaçlayan temel bir kurum” olarak tanımlamaktadır. Zencirkıran’ın tanımı, eğitimin toplum değerlerini aktarma

ve bireylerin uzmanlaşmasına yardım etme rolüne ek olarak ideoloji ile olan bağlantısı üzerinde durmaktadır. Belirli bir ideolojiye sahip olan iktidarların kendi ideolojileri çerçevesinde toplumu şekillendirme istekleri vardır. Bu noktada eğitim sistemi, ideolojilerin aktarılmasına yardımcı olmaktadır. Başka bir ifadeyle eğitim, belirli bir ideolojinin yerleşmesi veya güç kazanması için kullanılabilen bir araç haline gelmektedir (Althusser, 2014; Apple, 1982). Özellikle müfredat ve eğitim sistem değişiklikleri, eğitimde ideolojinin varlığını gösteren önemli örneklerdir.

Tüm bu tanımlamalardan sonra görülmektedir ki eğitim, bireylerin toplum içerisinde uyum halinde yaşayabilmesi için gerekli olan kodları öğreten, fakat aynı zamanda da ideolojik süreci içeren bir yapıya sahiptir. Başka bir ifadeyle eğitim hem toplumu bütünleştirmektedir hem de iktidarın amaçlarına hizmet etmektedir. Birbiriyle iç içe geçen bu süreçler aynı zamanda birbirleriyle bağlantılıdır. Eğitimin bu iki tanımının aile kurumu ile kesişmesi, iki kurumun taşıdığı ortaklıkları kanıtlamaktadır.

Eğitim ve ailenin ilk ortaklığı, bireylerin toplum içerisinde uyumlu hale getirilmesi işlevinde ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle bireylerin davranış geliştirme sürecinde aile ve eğitim kurumu önemli işlevler üstlenmektedir. Bu ortaklıkta sosyalizasyon kavramı önem taşımaktadır. Sosyalizasyon, topluma yeni dahil olmuş bebeklikten başlayıp ölüme kadar devam eden öğrenme sürecidir (İçli, 2009, s.117). Bu doğrultuda eğitim ve aile, sosyalizasyonun önemli araçlarındandır (Demir, 2019, s.63). Daha açık bir ifadeyle bireylerin toplumun değer ve normlarını öğretme noktasında eğitim ve ailenin önemli bir katkısı bulunmaktadır. Nasıl konuşulacağını, giyinileceğini, yemek yeneceğine yönelik cevaplar ilk olarak ailede öğretilmeye başlanmaktadır. Daha sonra eğitim kurumu bu işlevi üstlenip öğrencileri topluma hazır hale getirmektedir. Her iki kurum sosyalizasyon aracı olarak tanımlansa da ailenin birincil, eğitimin ise ikincil sosyalizasyon aracı olması itibarıyla birbirinden farklılıkları da belirtilmelidir.

İkinci ortaklık ise eğitimin siyaset kurumu ile girmiş olduğu ilişkide ideolojinin aktarılması noktasında ortaya çıkmaktadır. İdeolojinin aktarılmasında eğitim kurumu önemli işlevler üstlenirse de bunun içselleştirilmesi ve yeniden üretilmesi noktasında ailenin önemli rolleri bulunmaktadır (Apple, 1982; Bourdieu ve Passeron, 2015). Egemenlerin egemenliğinin devam ettirmesi konusunda eğitimin üstlendiği rolün ailenin katkısıyla sürdürüldüğü görülmektedir. Özellikle ailenin sosyo-ekonomik durumuna göre belirlenen bu etken, bireyin akademik başarısını doğrudan belirlemektedir. Çatışmacı kuramlar temelinde göreceğimiz bu anlayışa göre, ailelerin sosyal kökenleri, öğrencilerin başarısında etkili olan en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eğitimin farklı tanımları olması ve bu tanımların aile kurumu ile sahip olduğu ortaklıklar, iki farklı kuram temelinde somutlaşmaktadır. Başka bir ifadeyle toplumun devamlılığı, toplum içerisindeki bireylerin bir bütün halinde yaşayabilmeleri ve ideolojinin aktarılması noktasında çeşitli ortaklıklar barındıran eğitim ve aile kurumu, tanımları doğrultusunda farklı kuramlar çerçevesinde ele alınmaktadır. Bundan sonraki bölümde bu kuramlara değinilecektir.

2. Yöntem

Çalışma, nitel araştırma yöntemine dayanan yapılandırılmış kuramsal bir incelemedir. Çalışma, eğitim sosyolojisinde yer alan kuramsal yaklaşımların (işlevselci ve çatışmacı paradigmlar) aileyi nasıl ele aldıklarını karşılaştırmalı olarak çözümlemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışma, ele alınan kuramları sistematik bir biçimde analiz edilmesine odaklanan betimleyici ve yorumlayıcı bir araştırma deseni doğrultusunda incelenmiştir.

Araştırmanın verileri, eğitim sosyolojisi alanında yer alan kuramcılarının eserlerinden ve konuya ilişkin temel makalelerden elde edilmiştir. Eserlerin tercihinde paradigmların önemli temsilcilerinin çalışmalarının seçilmesine dikkat edilmiştir. Kuramcılarının eğitim-aile ilişkisine dair çalışmaları, araştırmanın ana kuramsal kaynaklarını oluşturmaktadır. İncelenen kuramsal metinler, nitel veri analiz tekniklerinden doküman analizi yoluyla analiz edilmiştir. Doküman analizi sürecinde metinler, sosyalizasyon süreçleri, sistem, toplumsal sınıf ve yeniden üretim gibi temalar etrafında sınıflandırılmıştır. Bu temalar, eğitim sosyolojisinde önemli bir yeri olan işlevselci ve çatışmacı paradigmlar çerçevesinde karşılaştırmalı olarak ele alınmış; kuramlar bağlamında benzer ve farklı özellikler tartışılmıştır. Böylece farklı kuramsal perspektiflerin aile-eğitim ilişkisini nasıl kavramsallaştırdığı bütüncül bir çerçevede ortaya konulmuştur. Araştırma, birincil ve ikincil kaynaklara dayalı bir incelemeye dayandığından etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Çalışma bağlamında ele alınan ana metinler şu şekildedir:

Tablo 1. İşlevselci ve çatışmacı yaklaşımı ele alırken incelenen ana kaynaklar.

Yaklaşım	Yazar	Eser
İşlevselci	Durkheim	2016, 2020
	Parsons	1959
Çatışmacı	Bowles ve Gintes	2002
	Bernstein	1960, 1962a, 1962b, 1981
	Bourdieu	1981
	Bourdieu ve Passeron	1977, 2017, 2015

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3. Bulgular

3.1. Toplumsallaşma ve Denetim Mekanizması Olarak İşlevselci Paradigmada Aile ve Eğitim

İşlevselci anlayışına göre toplum belirli kurumlardan oluşmaktadır ve bu kurumların gerçekleştirmiş olduğu işlevler toplumun devamlılığı için hayati önemdedir. Bu paradigma, toplumu oluşturan kurumlara o toplum için yerine getirdiği işlev açısından değer vermektedir (İnal, 1991, s.511; Tan, 1990, s.559). Çünkü gerçekleştirilen işlev sayesinde toplum denge halinde olmakta ve kendi devamlılığını sağlayabilmektedir (Tezcan, 1993, s. 9). Bu bağlamda düşünüldüğünde işlevselcilere göre toplumun önemli parçalarını oluşturan eğitim ve aile kurumu, toplumun var olmasını sağlayan ve diğer kurumlarla ilişki içerisinde olan kurumlardır. İki kurum aynı zamanda sosyalizasyon süreciyle birlikte toplumda değerli olan kuralların toplumu oluşturan bireylere aktarılması ve bu kuralların bireyler tarafından içselleştirilme sürecine aracılık etmektedir (Durkheim, 2016, s.52). Eğitim ve aile kurumları sosyalleştirme rolünü tek başına oynamaktan ziyade her ikisi farklı zamanlarda farklı roller üstlenmektedir. Bu doğrultuda özellikle toplumlar geliştikçe ve örgütlenmeler karmaşık hale geldikçe ailenin yeterli gelmediği ve eğitim gibi uzmanlaşmış kurumlara ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir (Moore, 2015, s.78).

İşlevselci paradigmanın önemli temsilcilerinden olan Durkheim (2016, s.54) eğitimi “‘yetişkin nesillerin toplumsal yaşam için daha olgunlaşmamış kişiler üzerinde uyguladığı etki” olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamadan yola çıkıldığında eğitim, aileye yeni dahil olmuş bir üyenin, bireyselden toplumsal olana evrilmesi boyunca işlendiği sürece karşılık gelmektedir. Farklı bir ifadeyle Durkheim’da toplum bireyden önce gelir. Bu nedenle eğitimin birincil amacı bireylerin toplumun normlarını içselleştirerek toplumsal olanı önceliğe alması olacaktır. Toplumsallaşmaya maruz kalmayan çocuğun bencil olduğunu belirten Durkheim, bu nedenle toplumsal kontrol araçları olan aile ve eğitim sayesinde bu bencilliği törpülemeye yönelik uygulamalar öğretilmektedir. Bu işleme tabi olan çocuklar, toplum sayesinde kendi tutkularını bastırıp bireysel isteklerini geri plana atarak, toplumsal çıkarları kendi çıkarları gibi görecektir (Durkheim, 2016, s.60).

İçselleştirme sürecinde sosyalizasyon kavramının önemli etkileri bulunmaktadır. Çünkü toplumun karakterini oluşturan değer ve normlar, çocuğa küçük yaştan itibaren aktarılmaktadır. Aile içerisinde içselleştirilmeye başlanan bu süreç daha sonra çocuğun eğitim kurumuna teslimiyle birlikte

kurumsal hale geçmektedir. Süreç sonunda asıl hedeflenen, bireye biz duygusunun aşılması olmaktadır.

Durkheim'e göre eğitimin temel niteliği çocuklara ahlak eğitimini aşılmasıdır. Bu yüzden eğitim, toplumun çocuktan beklediği fiziksel, entelektüel ve ahlaki koşulları canlandırma amacındadır (Durkheim, 2016, s.54). Durkheim'da (2020, s.148) ailenin ahlaksal değerleri (özellikle disiplin ile ilgili olanlar) çocuğa aktarmakla sınırlı olmasından kaynaklı, okulun önemi daha hayati düzeyde olmaktadır. Daha önceden oluşturulmuş kurallar topluluğunda doğan çocuk, ders saatinden, kıyafet yönetmeliğine kadar sunulan tüm kurallara uymak zorundadır. Okul disipliniyi oluşturan bu kurallar, çocuğun toplum kurallarına saygı duymasına aracılık etmektedir (Durkheim, 2020, s.150). Bu ahlaksal disiplini alan öğrenciler aynı zamanda sınırsız isteklerinden kurtulacaklardır. Bu nedenle öğretmenin görevi sadece öğrencinin bilgi birikimini arttırmak değil aynı zamanda birarada yaşama kültürünü aşılayıp mezun olan öğrencinin toplum içerisinde hazır hale gelmesine yardımcı olmaktır (Durkheim, 2020, s.236). Başka bir ifadeyle, öğretmen çocuktaki ahlaksal duyguları ortaya çıkarmalıdır. Çünkü ortaya çıkan bu duygular, bireyleri birbirine bağlayacak ve topluma adım atan çocukları ortak bir ideal altında toplayacaktır.

Durkheim'de aile ve eğitim kurumları birlikte hareket eden ve toplumun devamlılığını sağlayan önemli kurumlardır. Bu iki kurum sayesinde çocukların yetenekleri bireysel olandan ziyade toplumun ihtiyaçlarına göre geliştirilmesi, çocukların ait oldukları toplumda sorunsuz yaşamaları için kılavuz hazırlanması ve toplumun gereksinimlerini karşılanması gibi işlevler üstlenerek toplumun düzenini sağlamaktadır (İnal, 1991, s.513). Bu düzenin sağlanması için aile ve eğitim kurumu; norm, değer, fikir, duygu ve pratikleri toplumda var olan çocuklara aktarmaktadır (Durkheim, 2016, s.52). Başka bir ifadeyle bahsedilen kurumlar, çocuğun toplumsallaşarak uyumlu, düzenli, ılımlı ve disiplinli hale gelmesine aracılık etmektedir (İnal, 1991, s.516). Bunun yanında, dayanışma ve grup halinde olma duygusu da çocuklara aşılanmaktadır (Durkheim, 2020, s.245). Bu bağlamda düşünüldüğünde aile ve eğitim, bireyi toplumsal olanla kaynaştırma işlevi görmektedir. Başka bir ifadeyle toplumdaki değer, ahlak ve duyguları özümseterek bireysel olanı toplumsallaştırmaktadır. Durkheim'de eğitim aynı amaç etrafında birleşen birbirine benzer öğrenciler yaratmalıdır. Bu şekilde bireyler nesilden nesle geçen ahlaksal kodları içselleştirerek "sorunsuz" bir şekilde yaşayabileceklerdir. Aile ve eğitimin bu noktada toplumsal kontrol mekanizması olarak işlev gördüğü belirtilmelidir.

Yapısal işlevselciliğin önemli temsilcilerinden bir diğeri Talcot Parsons'tır. Ona göre okul "çocuğun hayatında statü farklılaşmasını biyoloji-dışı temellerde kurumsallaştıran ilk sosyalleştirici faildir" (Parsons'tan aktaran Moore, 2015, s.78). Parsons'a göre eğitim toplumsallaşma ile birlikte seçme işlevini gerçekleştirmektedir. Toplumsallaşmadan kasıt, biraz önce belirtildiği gibi bireylerin toplumu oluşturan rolleri içselleştirmesidir. Bu bağlamda düşünüldüğünde eğitim hem toplumdaki değerlere bağlı kalmayı hem de toplum içerisinde gerçekleştirilmesi gereken rollere bağlı kalmayı mezununa öğretmektedir (Parsons, 1959). İnsan gücünün tahsisi anlamına gelen seçme işlevi ise hangi öğrencilerin eğitime devam edeceğini belirleme kapasitesine sahiptir. Öğrencinin okumaya devam edip etmeyeceği üzerine kurulu olan bu işlev, kişinin ileride icra edeceği mesleği ile de doğrudan bağlantılıdır. Görüldüğü gibi eğitim kurumunun seçme ve toplumsallaştırma işlevleri, toplumun değerlerine olan öneme eğilir ve toplumdaki roller ile ilişkilidir (Moore, 2015, s.77).

Özde bir deyişle işlevselci paradigma kurumları işlevleri bağlamında ele almaktadır. Kurumların en önemli işlevi ise bireylerin topluma hazır hale getirilmesidir (İnal, 1991, s.513). Bu hazır hale getirmede aile ve eğitim önemli sorumluluklar üstlenmektedir. Ailelerin çocuklarına öğretebileceği değerlerin sınırlı olmasından kaynaklı, okullar bu noktada aracılık rolünü oynayarak bireyleri toplumsallaştırmaktadır (Moore, 2015, s.78). Görüldüğü gibi toplumsallaşma noktasında eğitim ve aile kurumu birbirini tamamlayıcı roller üstlenmektedir.

Sistemin önemi üzerinde duran işlevselcilerde, sistemi oluşturan parçalar denge halinde ve birbirlerine bağlıdır (Tan, 1990, s.559). Bu nedenle işlevselci perspektif açısından düşünüldüğünde aile ve eğitim kurumu toplumsal yapıyı oluşturan diğer kurumlarla etkileşim halindedir. Toplum, insan bedenine benzemektedir ve bu bedenin organlarından olan aile ve eğitim kurumunun diğer kurumlar ile olan birlikteliği, toplumun varlığı için önem taşımaktadır.

Eğitimin aile kurumu ile olan ilişkisi aynı zamanda sosyalizasyon bağlamında da ortaya çıkmaktadır (Durkheim, 2016, s.52). Birey, doğar doğmaz aile içerisinde bulunduğundan, ilk eğitimini aileden almaktadır. İlk sosyalizasyon ajansı olan aile, bireyin sosyalleşmesinde toplumda ona kolaylıklar

sağlayacak kural ve davranışları öğretmektedir. Çocuğun yaşı geldikten sonra bu rolü eğitim üstlenmektedir. Bu nedenle sosyalizasyon ajanları olarak aile ve okul, bireyin yetişmesine yardımcı olan iki önemli kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşlevselci kurama göre iki kurum arasında önemli farklılıklar da bulunmaktadır. Parsons'a göre aileye tekabül eden miras, alınmış statü olup, eğitim sistemine giriş ile birlikte bu mirastan kopulup, bireyin sahip olduğu yetenek ve çabaya denk gelen kazanılmış statüye geçiş yapılmaktadır (Moore, 2015, s.79). Bu farklılaşma bireylerin sosyal hareketliliğini belirleme noktasında önem taşımaktadır.

Görüldüğü gibi Parsons'ın yapısal işlevselci yaklaşımı, kurumların işlevlerinin açık fonksiyonları üzerine yoğunlaşmaktadır (Wallace & Wolf, 2018, s.88). Açık fonksiyon ile kurumun bir toplumda görünür olan işlevlerinin neler olduğu ifade edilmektedir. Bu doğrultuda düşünüldüğünde eğitim kurumunun açık işlevi en temelde bireylerin toplumsallaşmasını sağlamaktadır. Bunun gerçekleşmesi için eğitim, toplumdaki değerlerin, geleneklerin, göreneklerin kısacası kültürün öğelerinin bireyler arasında aktarılmasında aracı rolü oynamaktadır. Toplumsallaşma sayesinde bireyler norm ve davranışların neler olduğunu öğrenerek toplumun devamlılığına katkı sağlamaktadır. Buradaki en önemli amaç, bireylerin yaşadıkları toplumda nasıl giyinecekleri, ne yiyecekleri ve nasıl davranacakları gibi kuralları öğretmek anomiden mümkün mertebeye uzak durulmasıdır. Eğitimdeki toplumsallaşma aynı zamanda kültür aktarımıyla toplumun devamlılığını sağlayacak ve bireylerin sosyo-kültürel bütünleşmesini gerçekleştirecektir. Başka bir ifadeyle eğitim sonucunda farklılıklarına rağmen belirli konularda ortak düşünen ve davranan bireyler meydana gelecektir.

Sonuç olarak işlevselci yaklaşımın eğitim hakkında iki önemli iddiası vardır:

1. İşlevselciler, kişinin doğuştan elde ettiği statüden kaynaklı başarıdan ziyade sahip olduğu yetenek ve çaba ile başarılı olmasına önem veren meritokratik topluma öncelik vermektedir. Bu bağlamda ailenin sosyo-ekonomik sınıfı, dini ve etnik kökeni ne olursa olsun yetenekli kişiler, eğitim sayesinde diledikleri mesleğe sahip olup toplumsal hareketlilikle yukarıdaki basamaklara çıkabilmektedir. Fırsat eşitliği olarak da adlandırılan bu nosyon sayesinde, işçinin oğlu da sahip olduğu yetenekler çerçevesinde doktor veya mühendis olabilecektir. Bu bağlamda okulda elde edilen akademik başarı, mesleki statü ile doğrudan bağlantılıdır (Hurn, 2018, s.56).

2. Modern toplumlarda sanayileşme ve ekonomik gelişme ile birlikte yeni sektörler oluşmuş, uzmanlaşma önem kazanmış ve eğitilmiş kişilere olan ihtiyaç artmıştır. Bu tür toplumlarda, geleneksel topluma göre daha fazla bilgiye değer verildiğinden dolayı okul, toplumda yer alanların rollerinin gerçekleşebilmesi için önemli olan bilişsel beceri ve normları öğreten bir kurum haline gelmektedir (Hurn, 2018, s.48).

3.2. Ayrıcalıkları Sürdürme Aracı Olarak Çatışmacı Paradigmada Aile ve Eğitim

Toplumsal değişimin işlevselcilerin öne sürdüğü iddialar temelinde gerçekleşmemesi ile birlikte bu yaklaşıma ağır eleştirilerin geldiği görülmektedir. İşlevselcilerin en temel iddialarından biri olan eğitimin tüm sosyo-ekonomik sınıflarda yaygınlaşacağı ve fırsat eşitliğinin sağlanacağı üzerinedir. Fakat günümüzde veriler incelendiğinde, eğitimin işlevselcilerin öne sürdüğü doğrultuda sonuçlanmadığı görülmektedir. Örneğin okullaşma oranlarının ve eğitime yatırım yapan ailelerin sosyo-ekonomik sınıflara göre farklılık göstermesi, öne sürülen fırsat eşitliğinin hala sağlanamadığının göstergelerindendir. Bu nedenle, iddia edilen meritokratik topluma ulaşıp ulaşılmadığı konusunda şüpheler vardır. Yeteneklilerin başarılı olduğu söylenirken öğrencinin arka planındaki sosyal köken es geçilmektedir. Okullaşma oranlarının artmasına rağmen akademik başarıda hala etnik köken, cinsiyet ve aile geçmişi gibi faktörlerin bulunması, çatışmacı kuramın çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu doğrultuda çatışmacı kuramcılar, eğitime yapısal işlevselciler gibi toplumsallaşmanın bir aracı olmaktan ziyade egemenlerin gücünü pekiştiren bir araç olarak bakmaktadır.

Çatışmacı paradigmanın eğitim için dört önemli iddiası vardır:

1. Toplumsal değişimin niteliğini belirleyen çatışma, karşıt gruplar arasında gerçekleşmektedir (Tan, 1990, s.565).

2. Toplumda yer alan gruplar, eğitim kurumunun hakimiyeti için mücadele etmektedir.

3. Eğitimin temel amacı, tabi sınıfta olanları disipline edici davranışlarda bulunmasını sağlamaktır. Bu nedenle eğitim, mesleğe yönelik becerileri aktarmaktan ziyade egemen sınıfın belirlediği/beklediği yönde bilgiler aktarmaktadır.

4. Egemen sınıfın üstünlüğünün yeniden üretimi eğitim tarafından gerçekleştirilmektedir.

Çatışmacı kurama dayanan çeşitli teorisyenler bulunmaktadır. Kuramın önemli temsilcilerinden olan Bowles ve Gintis, eğitimin ekonomik eşitliği sağlamaktan ziyade eğitimdeki başarının sınıf geçmişi ile bağlantılı olarak gelir eşitsizliğini arttırdığını ileri sürerek eğitim ve aile arasında bağ kurmaktadır. Daha açık bir ifadeyle akademik başarı, işlevselci kuramın savunucularının belirttiği gibi bireysel bilişsel kapasitelerden kaynaklanmaktan ziyade sınıf, etnik köken ve cinsiyet gibi farklı faktörlere dayanmaktadır (Swartz, 2003, s.170-171). Bowles ve Gintis'a (2002, s.3) göre Amerika'da bir öğrencinin ailesinin gelirine bakıldığında, o öğrencinin ekonomik durumu, eğitimde kaç yıl bulunacağı ve bilişsel testlerden kaç puan alacağı gibi bilgilere sahip olmaya yardımcı olduğunu belirtmektedir. Onlara göre eğitimde yaygınlaşma artış gösterse de eğitimde var olan sınıfsal eşitsizlikler yeniden üretilmektedir ve okullar, bu eşitsizliğin meşrulaştırılmasına yardımcı olmaktadır (Hurn, 2018, s.67).

Bowles ve Gintis'in çalışması eğitim aracılığıyla gerçekleşen hiyerarşik iş bölümünün yeniden üretilmesine odaklanmaktadır. Daha açık bir ifadeyle okul, öğrencileri ileride icra edecekleri mesleklere hazırlayan bir sosyalleşme aracı olarak işlev görmektedir. Bowles ve Gintis'e göre okul, öğrencileri ödül ve ceza yapısının içine çekmektedir. Diğer sosyalizasyon ajanlarından (komşu, dini figürler gibi) daha etkili olan öğretmenler tarafından verilen ödül ve cezalar (iyi-kötü not, onur belgesi- disiplin cezası) öğrencinin sosyalleşmesinde belirleyici olmaktadır (Bowles & Gintis, 2002, s.14).

Ailenin dahil olduğu nokta, toplumsal sınıf konusunda ortaya çıkmaktadır. Yani öğrencilerin ait oldukları ailenin sosyal kökeni/sınıfı, öğrencilerin nasıl bir sosyalizasyon sürecine maruz kalacağını belirlemektedir. Bu doğrultuda işçi sınıfından olan öğrenciler, eğitim kurumu aracılığıyla işçi olarak yetiştirilmek üzere eğitilmektedir. İşçi sınıfı öğrencilerinin davranışlarının kontrol edildiği ve onların itaate zorlandığı bir formasyonu içselleştirmesi hedeflenmektedir. Buna karşılık egemen sınıflardan gelen öğrenciler gözetimin olmadığı, yenilikçi ve bağımsız bir eğitime tabi olmaktadır (Hurn, 2018, s.65). Özetle, Bowles ve Gintis'a göre eğitim sistemi, öğrencilerin yetenekleri ve gelecekte sahip olacakları meslekler üzerinde müdahalede bulunarak (Doğan, 2012, s.91) onları kontrol altında tutmaktadır. İdeolojik olarak hem öğrencilerin okul mezuniyetinden sonra çalışacakları işlerdeki iş disiplinlerine ve otorite yapılarına alıştırılması sağlanmakta hem de toplumda var olan toplumsal eşitsizliği kabul etmeleri hedeflenmektedir (Moore, 2015, s.81-82).

Çatışmacı kuramın bir diğer temsilcisi olan Bernstein de eğitim ve aile arasındaki ilişkinin çocukların geleceğini belirlediğini ileri sürmektedir. Ona göre sosyal hayatta dil farklılıkları mevcuttur ve sınıflar arasındaki farklılıklar dil aracılığıyla farkedilmektedir (Bernstein, 1960, s.271). Bu nedenle farklı konumlarda bulunan kişiler, toplumsal iş bölümüne dayalı olarak farklı kodlamalara dayalı uygulamalar gerçekleştirmektedir (Bernstein, 1981, s.333). Var olan iş bölümü ilkesine hâkim olanlar yani güç dağılımından büyük pay sahibi olan konumlar, kodlama özelliklerine ulaşma imkanlarını kendilerine göre düzenlemektedir (Bernstein, 1981, s.333). Bu bağlamda kodlar sosyal sınıflara göre farklı şekillerde kullanıldığından toplumsal tabakalaşmanın bir işlevi olarak hareket etmektedir (Bernstein, 1962b, s.36). Yeniden üretimin ajanı olarak eğitim de bu bağlamda "üretim tarzının sınıf düzenlemesi ve sosyal kontrol modlarının sınıf düzenlemesi"nde rol oynamaktadır (Bernstein, 1981, s.333).

Bernstein'a göre iki farklı dil kodu bulunmaktadır: Ayrıntılı ve kısıtlı dil kodu. Kısıtlanmış kodda organizasyon yapısı hem yapısal olarak hem de sözlük düzeyinde çok kolay öngörülebildiğinden konuşma esnasında planlamanın olmadığı akıcı bir hal mevcuttur (Bernstein, 1962b, s.33). Akran grupları, suç alt kültürleri ve uzun süre evli kalan çiftler gibi benzer çıkar toplulukları tarafından kullanılan kısıtlanmış kodda, niyet edilenin sözlü bir şekilde detaylandırılması ihtiyacı olmadığından konuşma esnasında yapısal alternatifler basitleştirilip sözlük içerisinde kullanılan kelimeler azalmaktadır (Bernstein, 1962a, s.233). Gayri resmi ve kolay öğrenilen kısıtlı kod iyi alışkanlık kazandırmaktadır (Bernstein, 1962b, s. 36). "Niyetin sözlü olarak deaylandırılmasını kolaylaştıran" ayrıntılı kod ise "bu tür paylaşılan, bilinçli olarak sahip olunan özdeşleşimleri zorunlu olarak önceden varsaymayan bir sosyal ilişki biçimi tarafından üretilir ve bunun sonucunda, çok daha azı kesin kabul edilir" (Bernstein, 1962a, s.233). Bu koda sahip olanların organizasyon düzeyi yüksek olduğundan sözlü konuşma da geniş bir sözcük haznesinden oluşmaktadır (Bernstein, 1962b, s.33). Geniş bir hazneye ihtiyaç olduğundan bu kod uzun bir öğrenme sürecini içermektedir. Açık bir anlamın olması, ayrıntılı kod için önemlidir (Bernstein, 1962b, p.33). Görüldüğü gibi sınıflar arasında hem yapısal seçimler hem de sözcük seçimleri arasında farklılıklar vardır (Bernstein, 1962a, s.233). Sonuç

olarak alt sınıfta olmayan çocuklar sık bir şekilde kullanılmayan sıfat, zarf ve bağlaçları ve ben merkezli olan kullanımlara yönelirken, işçi sınıfından gelen çocuklar siz ve onlar gibi kalıpları tercih etmektedir. Bunun yanında işçi sınıfından gelenlerin duygu ve düşüncelerini aktarırken zorluk yaşadıkları ve yetiştirme tarzları özgür kişilik gelişimi ile ilişkili olmadığından dolayı okulda başarısız olmaktadır (Köse, 2001, s.120-121).

Çatışmacı olarak değerlendirilebilecek bir diğer kuramcı olan Bourdieu de aile ve eğitimin birleştiği nokta kültürel sermayedir. Kültürel sermaye bireylerin sahip olduğu kültürel tutum, tercih, davranış ve mal grubuna karşılık gelmektedir (Lamont & Lareau, 1988, s.155). Bu doğrultuda sermayenin bu çeşidi, “sadece egemen kültürün ailenin yetiştirme tarzıyla üretilen dilsel ve kültürel yeterlilik ve aşinalık ilişkisidir” (Bourdieu, 1977, s.80). Bu sermaye tarafından gerçekleştirilen hiyerarşik ayrımlar, sistematik bir şekilde eğitimdeki kimlik bilgilerinde kodlanarak öğrencileri kendi sosyal sınıfına göre oluşturmaktadır (Aschffenburg & Maas, 1996).

Bourdieu’nün bu kavramını anlamak için eğitim sisteminin işleyişine odaklanmak gereklidir. Okulda değerli olan resmi bilgi, dil kullanma becerisi ve tutumlar, kültürel sermayeyi oluşturan standartlardır (Lamont & Lareau, 1988, s. 155). Bu nedenle kültürel sermayeye sahip olan öğrenciler oyunun kurallarını bilen ve bu oyunlardaki bilmeceleri çözebilenlerdir. Okul, sadece belirli öğrencilerde bulunan kültürel sermaye özelliklerine dayalı bilgiyi talep ettiğinden, okul içerisindeki kültürel sermaye aktarımı bazı öğrenciler için yetersiz kalmaktadır. Kültürel sermaye, üst sınıftan gelen öğrencide bulunduğu için, bu sınıftan olan öğrenciler, işçi sınıfından gelen öğrenciye göre daha yüksek eğitim sertifikasına sahip olmaktadır. Bu durum egemen sınıfların konumlarını tekrar tekrar sürdürmelerine neden olmaktadır (Sullivan, 2001). Çünkü okullar egemen sınıfın dil yapılarını, müfredat türlerini ve sınıf alışkanlıklarını onaylamaktadır. Bu özelliklere aşına olanlar okulda başarılı olmaktadır (Symeou, 2007). Başka bir ifadeyle eğitim sistemi öğrenciye sunmadığı dilsel ve kültürel yeterlilik ve kültürel aşinalıkları öğrenciden talep etmektedir. Bu pratiklere aileden sahip olan öğrenciler daha şanslıdır. Başka bir deyişle, kültürel sermayenin kazanılması ve bu sermaye biçimi sayesinde akademik ödüllere ulaşmak daha çok aileden kazanılan kültürel sermayeyle ilişkilidir.

Görüldüğü gibi Bourdieu’nün düşüncesinde kuşaklar arası eşitsizlikler üreten mekanizmalarla ilişkili olan kültürel sermaye, öğrencilerin sosyoekonomik durumuna göre değişen ve öğrencilerin başarılarına yardımcı olan eşitsizliklere katkıda bulunmaktadır (Andersen & Jaeger, 2014, s.177). Bu doğrultuda egemen sınıftan olanların çocukları sahip oldukları kültürel sermayeyi okuldaki başarıya dönüştürmektedir. Kültürel sermaye eğitim alanında değerli bir kaynaktır çünkü eğitim sisteminde kültürel sermaye değer taşımaktadır. Sermayenin bu çeşidi toplumda eşit bir şekilde paylaştırılmadığından sahibine avantajlar sağladığını belirtmektedir. Yüksek sınıftan gelen bir öğrencinin kültürel kapasitesi daha yoğun olurken, alt sınıf öğrencileri sermayenin bu çeşidine sahiplik konusunda sıkıntı çekmektedir.

Bourdieu sosyolojisinde akademik başarı bireysel yetenek ve başarıdan kaynaklanmaktan ziyade aileden elde edilen kültürel sermaye miktar ve türüne bağlıdır (Reay, 2004, s.74). Bu da Bourdieu’nün sosyolojisinde aile ve eğitim arasındaki ilişkiyi gösteren en önemli kavramın kültürel sermaye olduğunu kanıtlamaktadır. Kültürel sermaye, egemen kodlara aşına olmakla birlikte “okullaşma yapısına ve ailelerin okullardaki farklı aile katılım düzeylerini anlama alışkanlıklarına da işaret etmektedir” (Symeou, 2007). Blackledge (2001) çalışmasında ailelerin bilgilerinin kısıtlı olmasından kaynaklı öğrencilerin ödevine yapmış olduğu yardımların kısıtlandığını belirtmektedir. Blackledge ayrıca ailelerin sahip olduğu kültürel sermayenin öğrencilere katkısını belirlediğini göstermektedir. Bu nedenle kültürel sermayenin sadece kültürel bilgi olmadığını ailelerin eğitime yapmış olduğu stratejiye de karşılık geldiği belirtilmelidir. Kültürel sermaye bu doğrultuda akademik başarı ile ilgili olmakla birlikte ailenin eğitime yapacağı yatırım kapasitesi ile de doğrudan bağlantılıdır (Bourdieu, 2017, s.185). Çocukların geleceğini belirleyen stratejilerin uygulanması, doğrudan ailenin sosyo-ekonomik durumu ve bu durumun kültürel sermaye sahipliği ile ilgilidir. Kültürel sermaye sahibi olan aileler, çocuklarına kültürel sermayeye ulaşabilecekleri bir eğitim fırsatı sunmak için çabalamaktadır. Ailelerin stratejileri arasındaki bu farklılıkta öğrenciler arasındaki eşitsizliklerin yeniden üretilmesine katkı sunmaktadır. Son olarak Apple (1982) da eğitim sisteminin sınıflar arası ilişkileri kültürel olarak yapılandırması üzerine eğilmektedir. Ona göre (Apple, 1982, s.19) egemen sınıfların diğer sınıflar üzerinde hakimiyet kurmasında eğitim önemli bir rol oynamaktadır.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında araştırma bağlamında ele alınan işlevselci ve çatışmacı yaklaşımın eğitim sosyolojisi anlayışları ve aileye bakış açılarının farklılıkları şu şekilde açıklanabilir:

Tablo 2. İşlevselci ve çatışmacı yaklaşımın eğitim ve aileye bakış açıları.

	İşlevselci Yaklaşım	Çatışmacı Yaklaşım
Eğitimin Temel İşlevi	Sosyalizasyon, kültürün aktarımı, ahlaki disiplin ve sistemin devamlılığını sağlamak.	Egemen sınıfın ideolojisini yeniden üretmek, sınıfsal eşitsizlikleri meşrulaştırmak.
Ailenin Rolü	İlk sosyalizasyon ajanıdır; temel değer ve normları kazandırır.	Kültürel ve dilsel sermayenin aktarımını sağlar. Sınıfsal konumu yeniden üretir.
Eğitim–Aile İlişkisi	Birbirini tamamlayan kurumlardır; sosyalizasyon süreci ilk olarak aile ile başlar okul ile devam eder.	Aileden gelen sermaye, akademik başarı ile doğrudan orantılıdır. Okul eşitsizlikleri ailenin sosyal kökenine bağlıdır.
Başarı Ölçütü	Yetenek ve çabaya dayalı başarı (meritokrasi).	Başarı, sınıf kökeni ve ekonomik, kültürel, sosyal ve simgesel sermaye birikimiyle ilişkilidir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tartışma

Çalışma, eğitim ve aile kurumları arasındaki ilişkiyi farklı bakış açıları temelinde çözümlemeyi amaçlamış, özellikle bu iki kurumun toplumsal yapıda nasıl bir rol oynadığını ortaya çıkarmaya odaklanmıştır. Eğitim ve aile, bireyin toplumsallaşma sürecinde birbirini tamamlayan iki önemli toplumsal kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Aralarındaki ilişkinin sadece yapısal (işlevsel) düzeyde olmadığı, aynı zamanda kültürel ve ideolojik düzeyde de bir etkileşim taşıdıkları görülmektedir. Bu nedenle iki kurum, bireylerin topluma entegre edilmesi ile ilgili bir süreci içermekle beraber eşitsizliklerin yeniden üretimi bağlamında da önemli roller üstlenmektedir (Althusser, 2014; Apple, 1982). Bu doğrultuda çalışmada eğitim sosyolojisinin temel teorik çerçevelerinden olan işlevselci ve çatışmacı paradigmlar üzerinden aile ve eğitim kurumları arasındaki ilişki incelenerek, bu iki toplumsal kurumun nasıl bir arada işlediğini ve birbirini nasıl yapılandırdığını anlamaya çalışılmıştır.

Çalışma bağlamında ele alınan işlevselci yaklaşım, aile ve eğitim kurumlarını toplumun denge halinde kalması bağlamında istikrar ve uyum temelinde konumlandırmaktadır. Bu bağlamda aile, sosyalizasyon sürecinde bireyin ilk karşılaştığı kurum olarak temel değer ve normları aktaran birincil aracı olarak işlev görmektedir. Eğitim kurumu ise, bireyin karşısına daha geç çıkıp fakat süreci daha kurumsallaşmış bir düzeyde devam ettirerek bireyin topluma entegrasyonunu sağlamaktadır. İşlevselci yaklaşım, aile ve eğitim kurumlarının iş birliği içerisinde olduğunu, bu iki kurumun toplumun istikrarına

hizmet ettiğini ve bireyin toplumun işlevini sağlayacak olan rollerinin öğrenilmesi noktasında destek sunduğunu ileri sürmektedir (Durkheim, 2016, s.52). Fakat bu yaklaşım, toplumda var olan eşitsizlikleri açıklamakta sınırlı kalarak aileden kaynaklı farklılıkların eğitimle olan ilişkisini görmezden gelmektedir.

Çatışmacı yaklaşım, işlevselci paradigmanın ihmal ettiği eşitsizliklerin açıklanması noktasında önemli bir rol üstlenmiştir. Aile ve eğitim kurumlarının toplumda yarattığı uyumdan ziyade bu kurumların sınıf yapıları ve güç ilişkileri temelinde eşitsizliklerin yeniden üretimine sunmuş olduğu katkıya odaklanmaktadır. Çeşitli kuramcılar da eşitsizliklerin yeniden üretimine yapılan vurguya değinmektedir. Bu kuramcılardan biri olan Bourdieu aileden aktarılan kültürel sermayenin, eğitim kurumlarında başarıyı belirleyen temel faktörlerden biri olduğunu belirtmektedir (Andersen & Jaeger, 2014, s.177). Kültürel sermaye sahipliğinin ailenin kökeni bağlamında değişiklik göstermesi, aile ve eğitim kurumu arasındaki bağlantının en önemli noktasını oluşturmaktadır. Daha açık bir ifadeyle üst sınıftan gelen çocukların sahip olduğu kültürel sermayeyi akademik başarıya dönüştürme konusunda daha avantajlı olurken alt sınıftan gelen çocukların eğitim hayatlarında zorlanması, ailenin sosyo-ekonomik özelliklerinin eğitimdeki başarıyı etkilediğini kanıtlamaktadır. Bu durumda çatışmacı anlayış, işlevselci yaklaşımın ileri sürdüğü eğitimin ailenin kökenine dayanmadan çocukların yeteneği doğrultusunda şekillendiğini ileri sürdüğü tarafsız ve meritokratik anlayışa bir eleştiri getirmektedir (Tan, 1990, s.565). Çatışmacı kuramın varlığı, aile ve eğitim kurumlarının sadece işbirliği bağlamında değil, aynı zamanda bir eşitsizlik unsurunu da barındırdığını işaret etmektedir. Çünkü ailenin sosyo-ekonomik geçmişi, çocuğun eğitime nasıl erişeceğini ve eğitim sürecinden hangi çıktıları elde edeceğini belirlemektedir.

Görüldüğü gibi aile, bireyin ilk sosyalleştiği ortam olarak çocuğun akademik başarısında belirleyici konumundadır. İşlevselci kuram, bu süreci toplumsal değerlerin aktarımı ve toplumsal uyum bağlamında değerlendirirken, çatışmacı kuram bu sürecin egemen sınıfların lehine ilerlediğini ve eşitsizliklerin kuşaktan kuşağa aktarıldığını savunur. Sonuç olarak, aile ve eğitim kurumları arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki hem bireyin toplumsal değerleri ve rolleri içselleştirmesinde hem de toplumdaki yapısal eşitsizliklerin ortaya çıkmasında kendini göstermektedir. Eğitim kurumu, aileden bağımsız düşünülmemeyeceği gibi, ailenin sosyal kökeni de eğitim sürecinin önemli belirleyicilerinden biridir. Aile ve eğitim kurumlarının bu iç içe geçmiş yapısı, toplumsal yapının belirlenmesinde birlikte rol oynamaktadır.

Günümüzde toplumsal değişme ile birlikte toplumsal yapının dönüşümü, iki kuramında güncellenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Özellikle küreselleşme ve dijitalleşme süreçleriyle birlikte hem aile hem de eğitim kurumunda önemli dönüşümler yaşanmıştır. Küreselleşme ile birlikte eğitimin yaygınlaşması ve piyasalaşması süreçlerinin yaşandığı görülmektedir (Tomlinson ve Watermeyer, 2022:173). Eğitimin kitleselleşmesi ilk etapta olumlu bir durum gibi gözükse de özellikle yükseköğretim mezun sayısının artışı ve bu mezunların iş gücü piyasasında istihdam edilmesinde zorluklar yaşanması, farklı bir sosyal problemin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Eğitimin piyasalaşması süreci ise ekonomik sermayenin önemini ortaya çıkarmış ve sosyo-ekonomik anlamda güçlü olan ailelerin çocuklarının özel okullarda daha nitelikli eğitim almaları ile sonuçlanmıştır (Atlı ve Akpolat, 2023). Bunun yanında dijitalleşme süreçlerinin eğitim sistemine entegre edilmesiyle birlikte bilgi ve iletişim araçlarına erişim ve bu araçları kullanım becerileri, öğrenciler arasındaki eşitsizlikleri belirleyen önemli bir unsur haline gelmiştir (DiMaggio ve Hargittai, 2001: 3). Yaşanan tüm bu gelişmelerin hem aile hem de eğitim kurumunda önemli değişimler getirmesi, işlevselci ve çatışmacı bakış açılarının ilerideki çalışmalarında bu gelişmelere odaklanması gerekliliğini göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmanın en önemli sonucu, aile ve eğitim kurumunun sadece toplumsal değerlerin aktarılmasını içeren bir mekanizmayı içermediği, aynı zamanda aileden kaynaklanan eşitsizlikleri yeniden üreten bir duruma da işaret ettiğinin ortaya çıkarılmasıdır. Başka bir ifadeyle eğitim sistemi, farklı sosyo-ekonomik geçmişe sahip olan ailelerden kaynaklı eşitsizlikleri sonlandırmaktan ziyade bunları yeniden üretme eğiliminde olduğudur. Akademik başarı, yalnızca işlevselcilerin ileri sürdüğü gibi kişinin yetenekleri ile değil, ailenin sunduğu kültürel, ekonomik ve sosyal kaynaklarla doğrudan bağlantılıdır. Başka bir ifadeyle eğitimde başarılı olmak hem bireylerin yetenekleri hem de öğrencilerin aileleri tarafından sunulan imkanlarla ilişkilidir. Bu noktada ekonomik imkânı olduğu için özel okula

giden bir öğrenci ile ailesinin ekonomik sermaye eksikliğinden devlet okulunu tercih eden aynı yetenekteki öğrenciler arasındaki farklılık örnek olarak verilebilir. Bu farklılık, eğitim kurumunun işlevselci yaklaşımda ileri sürülen sosyal hareketliliği sağlama savını çürütmektedir. Bu sonuç, eğitim politikalarının yalnızca yönetmelikler ve okul içi düzenlemelerle değil, aynı zamanda sosyoekonomik farklılıkları dikkate alan ve bu farklılıkları azaltmaya yönelik olması gerektiğini göstermektedir. Eğitim kurumunun, farklı sosyo-ekonomik profillerden gelen çocuklara eşit fırsatlar sunabilmesi için, sosyal sınıflar arasındaki uçurumu telafi edici politikalar geliştirilmesi gereklidir. Bu nedenle, toplumsal eşitlik amacıyla oluşturulacak olan politikalar, aile yapılarındaki sınıfsal farklılıkları dikkate almak zorundadır. Aksi halde, ailenin sosyal sınıfından kaynaklı eğitimsel eşitsizliklerin toplumsal yapı içerisinde farklı biçimlerde yeniden üretildiği bir durum olmaktan öteye geçemeyecektir.

Kaynakça

- Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (A. Tümerterkin, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Altın, H. (2010). Ziya Gökalp'in eğitim tarihimiz açısından önemi. *History Studies*, 2(2), 493-509.
- Andersen, I. G., & Jaeger, M. M. (2015). Cultural capital in context: Heterogeneous returns to cultural capital across schooling environments. *Social Science Research*, 50, 177-188.
- Apple, M. W. (1982). Reproduction and contradiction in education: an introduction. *In Cultural and economic reproduction in education* (M. W. Apple ed.). London: Routledge.
- Aschaffenburg, A., & Maas, I. (1996). Cultural and educational careers: The dynamics of social reproduction. *American Sociological Review*, 62(4), 573-587.
- Atasoy, F. ve Gedik, S. (2021). Amiran Kurtkan Bilgeseven'in bütüncü yaklaşımı üzerine bir değerlendirme. *Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, 2(1), 1-17.
- Atlı, C. S. ve Akpolat, Y. (2023). A multiple case study on the reflection of cultural capital on educational strategies: private and public high school graduates. *Journal of Qualitative Research in Education*, 36, 132-164.
- Bernstein, B. (1960). Language and social class. *The British Journal of Sociology*, 11(3), 271-276.
- Bernstein, B. (1962a). Social class, linguistic codes and grammatical elements. *Language and Speech*, 5 (4), 221-240.
- Bernstein, B. (1962b). Linguistic codes, hesitation phenomena and intelligence. *Language and Speech*, 5(1), 31-48.
- Bernstein, B. (1981). Codes, modalities, and the process of cultural reproduction: A model. *Language in Society*, 10(3), 327-363.
- Birkök, M. C. (2013). Eğitim sosyolojisinde kuramsal yaklaşımlar. *İn Eğitim sosyolojisi*, ed. M. Türkkahraman ve İ. Keskin). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Blackledge, A. (2001). The wrong sort of capital. *International Journal of Bilingualism*, 5(3), 345-369.
- Bourdieu, P. (1977). Cultural Reproduction and Social Reproduction. J. Karabel, & A. H. Halsey (Ed.), *Power and Ideology in Education* içinde (ss. 487-511). New York: Oxford University Press.
- Bourdieu, P. (2017). *Ayırım: Beğeni yargısının toplumsal eleştirisi* (D. Fırat & G. Berkkurt, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. ve Passeron, J. (2015). 2015. *Yeniden üretim* (A. Sümer, L. Ünsaldı ve Ö. Akkaya, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bowles, S., & Gintis, H. (2002). Schooling in capitalist America revisited. *Sociology of Education*, 75(1), 1-18.
- Demir, N. (2019). *Birey, toplum, bilim: Sosyoloji*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- DiMaggio, P. ve Hargittai, E. (2001). *From the 'digital divide' to 'digital inequality': studying internet use as penetration increases*. Princeton: Center for Arts and Cultural Policy Studies, Woodrow Wilson School, Princeton University.
- Doğan, İ. (2012). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Durkheim, É. (2016). *Eğitim ve sosyoloji* (P. Ergenekon, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

- Durkheim, É. (2020). *Ahlak eğitimi* (H. Portakal, Çev.). İzmir: Cem Yayınevi.
- Giddens, A., & Sutton, P. W. (2013). *Sosyoloji* (S. Tüfekçioğlu, A. N. Durakbaşı & F. K. Şenel, Haz.; 7. ed.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Hurn, C. J. (2018). *Eğitim sosyolojisi: Okulun imkân ve sınırları* (M. Sever, Ed. ve Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- İçli, G. (2009). *Sosyolojiye giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- İnal, K. (1991). Durkheim'in eğitim anlayışı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24(2), 511-518.
- İnal, K. (1994). Eğitim sosyolojisinde yorumcu paradigmanın eleştirisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 27(2), 679-690.
- İnal, K. (1991). Durkheim'in eğitim anlayışı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24(2), 511-518.
- Köse, M. R. (2001). Basil Bernstein: Kültürel üretim ve yeniden üretim sürecinde eğitim, dil ve dil biçimsel farklılıklar üzerine. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 28(3-4), 361-382.
- Lamont, M., & Lareau, A. (1988). Cultural capital: Allusions, gaps and glissandos in recent theoretical developments. *Sociological Theory*, 6(2), 153-168.
- Moore, R. (2015). *Eğitim ve toplum: Eğitim sosyolojisinde sorunlar ve açıklamalar* (H. Arslan, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Neuman, W. L. (2017). *Toplumsal araştırma yöntemleri I* (S. Özge, Çev.). Ankara: Yayın Odası.
- Parsons, T. (1959). The school as a social class system and some of its functions in American society. *Harvard Educational Review*, 29(4), 297-318.
- Reay, D. (2004). Education and cultural capital: The implications of changing trends in education policies. *Cultural Trends*, 13(2), 73-86.
- Sullivan, A. (2001). Cultural capital and educational attainment. *Sociology*, 35(4), 893-912.
- Swartz, D. L. (2003). From correspondence to contradiction and change: Schooling in capitalist America revisited. *Sociological Forum*, 18(2), 167-186.
- Symeou, L. (2007). Cultural capital and family involvement in children's education: Tales from two primary schools. *British Journal of Sociology of Education*, 28(4), 473-487.
- Tan, M. (1990). Eğitim sosyolojisinde değişik yaklaşımlar: İşlevselci paradigma ve çatışmacı paradigma. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 23(2), 557-571.
- Tezcan, M. (1993). *Eğitim sosyolojisinde çağdaş kuramlar ve Türkiye*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Tomlinson, M. ve Watermeyer, R. (2022). When masses meet markets: credentialism and commodification in twenty-first century Higher Education. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*. 43(2), 173-187.
- Topses, M. D. (2018). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Wallace, R. A., & Wolf, A. (2018). *Çağdaş sosyoloji kuramları* (L. Elburuz & M. R. Ayas, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Zencirkıran, M. (2018). *Sosyoloji*. Bursa: Dora Yayınevi.